

zaterdag

24.09.2011

20.00 Kamermuziekzaal

19.15 Inleiding door

Maarten Quanten

Prometheus, de vuurbrenger

Jan Michiels

CONCERTGEBOUW BRUGGE

Biografie

Jan Michiels werd in 1991 laureaat van de Koningin Elisabethwedstrijd. Hij is docent piano aan het Conservatorium van Brussel en is daarnaast als mentor en artistiek raadgever verbonden aan het Orpheusinstituut. Hij treedt regelmatig op als solist of in kamermuziekverband in diverse muziekcentra in Europa en Azië. Zijn repertoire reikt van Bach tot vandaag. Hij maakte cd's met werk van onder andere Brahms, Debussy, Bartók en Goeyvaerts, en in 2005 nam hij voor Eufoda het integrale pianowerk op van Schönberg, Berg en Webern. In 2011 behaalde hij zijn doctoraat in de kunsten aan de VUB. Uitgangspunt voor zijn dissertatie was de opera *Prometeo. Tragedia dell'ascolto* van de Italiaanse componist Luigi Nono.

Uitvoerder en programma

Jan Michiels: piano

—

PROMETHEUS PYRPHOROS
ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΠΥΡΦΟΡΟΣ
(Prometheus de Vuurbrenger)

Richard Wagner (arr. Zoltán Kocsis)
(1813-1883)

Tristan und Isolde (1859 (tr. 1978))
- Vorspiel

Ludwig van Beethoven (1770-1827)

Die Geschöpfe des Prometheus, opus 43 (1801)
Overtura / Introduzione. La Tempesta
Atto primo:
- Poco Adagio – Adagio
- Allegro con brio – Allegro vivace

James Dillon (1950)

The Book of Elements IV, Fire (2002)

Ludwig van Beethoven

Die Geschöpfe des Prometheus
Atto secondo:
- Maestoso – Andante (op de Parnassus)
- Adagio – Andante quasi Allegretto
(Orpheus en Apollo)
- Un poco Adagio – Allegretto (Terpsichore)

Franz Liszt (1811-1886)

La Lugubre Gondola I (1882)

Ludwig van Beethoven

Die Geschöpfe des Prometheus
Atto secondo:
- Grave
- Allegro con brio (danza eroica)
- Adagio (scena tragica)

Luigi Nono (1924-1990)

...sofferte onde serene... (1976)

Ludwig van Beethoven

Die Geschöpfe des Prometheus
Atto secondo:
- Pastorale (Allegro)
- Andante (Coro di Gioja) – Maestoso (Solo di Gioja) – Allegro (Terzettino Grotteschi)
- Finale (Allegretto): danze festive

KLAVIER

Dit concert sluit aan bij TRIBUNE11. Provincie West-Vlaanderen en de West-Vlaamse cultuurhuizen openen het cultuurseizoen van 01.09 t/m 30.09.2011.

Uw applaus krijgt kleur dankzij de bloemen van Bloemblad.

Prometheus Pyrphoros (de vuurbrenger)

Prometheus was een rebel. Hij liet zich niet ketenen door de Olympische regels, geboden en verboden. Hij stal het vuur van de Olympos om het aan de mensen te geven, de macht en toorn van Zeus verachtend. Vol van hybris en vurig gedreven koos hij voor de zwakkeren en bracht hen de natuurkracht die vooruitgang beloofde, ook al betekende dat voor hem een toekomst van ondraaglijk lijden. Het 'onvolmaakte' mensenvolk werd zo bevrijd uit onmacht en onderwerping aan de willekeur van de goden en op het pad naar vervolmaking en verlichting getild. Prometheus staat vandaag nog steeds symbool voor een positieve vooruitgang, technologie die licht brengt in de duisternis. In de vroege romantiek verbeeldde hij de held die zou afrekenen met de onderdrukkende macht van Kerk en Staat. Een held zoals de jonge Napoleon Bonaparte, die op de drempel van de 19e eeuw voor menig een de bevrijding van het verleden en de hoop op een betere toekomst verpersoonlijkte. **Ludwig van Beethoven** (1770-1827), die als jonge man een uitgesproken aanhanger van de Franse Revolutie was, had veel vertrouwen in de nieuwe Franse leider. Zijn enige ballet, **Die Geschöpfe des Prometheus** (1801), mag dan ook beschouwd worden als een onvervalst eerbetoon aan de 'eerste consul'. Het werk geldt als een allegorie voor het proces waarmee het volk zich vrijmaakt van het ancien régime, geleid door een verlichte geest. In de muziek zijn dan ook wel wat verwijzingen naar de 'volkse' cultuur terug te vinden. Zo is de finale gestoeld op een contradans, toen al een 'folk'-klassieker. Enige tijd later zou Beethoven ook zijn *Symfonie nr. 3 'Eroica'* (1803/4) opdragen aan Bonaparte. Toen die laatste zichzelf in 1805 echter tot keizer kroonde en zo zélf openlijk 'onderdrukker' werd, schrapte de jonge componist zijn naam van de partituur.

Het is niet zo moeilijk om verbindinglijnen te zien tussen de politieke en esthetische vlakken in Beethovens werk. Je zou zelfs kunnen stellen dat Prometheus Pyrphoros op beide niveaus een belangrijke rol speelt. Prometheus staat hier symbool voor de kunstenaar die zich niet laat verknechten, die strijdt voor artistieke autonomie als hoogste goed. Beethoven was niet in dienst van Kerk of Staat zoals zijn beroemde voorgangers en wordt ook wel eens de eerste modernist genoemd. Zijn muziek mag dan wel gebouwd zijn op sonatevormen en tonale regels, Beethoven laat er zich niet door onderdrukken. Hoe rijper zijn werk wordt, hoe sterker hij de klassieke schemata tracht te overstijgen, waardoor het (19e-eeuwse) publiek zijn late muziek vaak als stuurs en complex ervoer. Vernieuwing staat centraal. Beethoven laat letterlijk en figuurlijk ongehoorde structuren klinken, vormen die losstaan van de gestratificeerde muzikale normen en die het publiek uitdagen. Een bekend voorbeeld is natuurlijk 's mans negende symfonie, die breekt met de conventies van het genre en overvloedt in oratorium en opera.

Ook **Richard Wagner** (1813-1883) tastte de grenzen van de contemporaine muzikale normen af. Vernieuwing hangt bij hem zeer nauw samen met de laatromantische, extreme vormen van muzikale expressie die een theatergenre zoals de opera uitlokten. De zeggingskracht van gangbare muzikale schema's en klassieke regels voldeed in die periode niet langer als uitdrukking van exaltatie en smart. De hartverscheurende, dodelijke tragiek van de verboden liefde tussen de protagonisten in *Tristan und Isolde* (1856/9) bewoog de componist tot het schrijven van een opera waarin een extreme muzikale vrijheidsdrang aan het werk is. Al in de openingsmaten van het *Vorspiel* getuigt

het zogenaamde 'Tristanakkoord' hiervan, één van de bekendste akkoorden uit de muziekgeschiedenis – sommigen beweren dat het een eerste brug sloeg naar de atonaliteit. Alleszins moet de 'sinistere' kleur van het akkoord een desoriënterende impact hebben gehad op het publiek dat zo'n lange, nadrukkelijke aanwezigheid van dissonantie niet gewoon was. De expressieve werking hangt hier direct samen met het voorbijgaan aan conventies, het *ont-ketenen* van de muziek, wat slechts een vrije, autonome componist kan – Prometheus als kunstenaar dus. Dat was ook Wagners schoonvader, **Franz Liszt** (1811-1886). In zijn laatste levensjaren componeerde hij een aantal schitterende intimistische pianowerken die mijlenver stonden van de burgerlijke cultuur van virtuositeit waar hij vroeger bij uitstek toe behoorde. Zo ademt *La Lugubre Gondola I* (1882) zowel eenvoud als een hoogst originele, beklijvende, donkere expressiviteit – alweer een voorafspiegeling van de atonaliteit die Arnold Schönberg enkele jaren later zou afkondigen. Liszt verbleef in die dagen bij Wagner in Venetië, stad van de gondels. Er wordt zelfs beweerd dat hij in het werk een visioen van de nakende drijvende begrafenisstoet van zijn schoonzoon verklankte.

Luigi Nono (1924-1990) werd meer dan 40 jaar later in datzelfde Venetië geboren. Hij behoorde tot de generatie componisten die de Tweede Wereldoorlog als jongeren meemaakten en in de jaren vijftig zochten naar nieuwe muzikale uitdrukkingvormen. Nono was binnen die kliek één van de meest uitgesproken politiek geëngageerde figuren. Hij was een overtuigd communist en antifascist en dat blijkt ook uit zijn werk. Sommige titels zoals *La fabbrica illuminata* (1964, 'De verlichte fabriek') spreken boekdelen. De figuur van Prometheus speelde bovendien een belangrijke rol in Nono's artistieke denken zoals blijkt uit zijn

magnum opus *Prometeo, Tragedia dell'ascolto* (1984/5). Net zoals Beethoven, Wagner en Liszt ging Nono op zoek naar nieuwe vormen van expressie. Die esthetische overtuiging was ook bij hem 'politiek' te noemen, een streven naar het doorbreken van de gedachtepatronen die uitdrukking geven aan het bekende, het reeds beleefde. Zo experimenteerde hij volop met elektronische klankmanipulatie. In *...sofferte onde serene...* (1976) worden opgenomen en spaarzaam gemoduleerde pianoklanken, ingespeeld door Nono's vriend en kameraad Maurizio Pollini, gecombineerd met live pianospel. Het werk markeert het begin van een periode waarin Nono een minutieuze aandacht besteedde aan de kleinste klinkende details en daar met het grootste gevoel voor lyriek mee omging. Deze muziek klinkt niet stuurs, haar schoonheid is haast klassiek zonder daarbij ook maar iets van haar zinderende nieuwheid te verliezen, zelfs integendeel. Ook *The Book of Elements* (1997-2002) van de Schot **James Dillon** (°1950) beweegt zich in het spanningsveld van modernisme en traditie. Dillon wordt vaak gerekend tot de *New Complexity*. Zoals de naam al doet vermoeden, wordt de muziek van deze componisten gekenmerkt door complexe constructies en vraagt ze technisch en fysiek zeer veel van de uitvoerders. Anderzijds staat ook Dillon met beide voeten in een klassieke traditie. Zijn taal is modern en complex maar qua gestiek ook duidelijk verbonden met het verleden. Prometheus indachtig, speelt Jan Michiels het vierde deel uit deze cyclus, *Fire*.

De Prometheus-kunstenaar voelt verleden en heden en richt een vrije blik op de toekomst. Het ongekende drijft hem in zijn vurige zoektocht naar een schoonheid die nooit absoluut kan zijn.

Prometheus

Bedek nu maar je hemel, Zeus,
Met wolkendamp
En oefen, zoals een knaap
Die distels kopt,
Op eiken maar en bergtoppen;
Echter, laat mijn aarde
Wel netjes staan,
En ook mijn hut ja, niet door jou gebouwd,
En ook mijn haard,
Waarvan de gloed
Je ziet met afgunst.

Ik ken echt niets zieligers
Onder de zon dan jullie, goden!
Jullie voeden povertjes
Met offergaven
En gebedslucht
Jullie majesteit
En hongerden, waren
Niet kind'ren en schooliers
Hoopvolle dwazen.

Toen ik een kind was,
Niet wist van waaraf en waaraan,
Keerd' ik mijn verdwaasde oog
Naar de zon toe, als was boven wel
Een oor, dat naar mijn klacht zou luist'ren,
Een hart als 't mijne,
Dat de bedrukte hoop zou geven.

Wie hielp mij
Tegen der Titanen overmoed?
Wie redde uit de doodsnood mij,
Uit slavernij?
Heb je niet alles zelf verwerk'lijkt,
Heilig gloeiend hart?
En bracht jij, jong en goed,
Bedrogen, reddingsdank
De slapende daarboven?

Ik jou eren? Waarvoor?
Heb jij de pijnen verminderd,
Ooit, van de lijdende?

Heb jij de tranen gestelpt,
Wel ooit, van de angstige?
Heeft niet mij tot kerel geslagen
De almachtige Tijd
En het eeuwige Noodlot,
Mijn bewind en 't jouwe?

Dacht je bijvoorbeeld:
Ik moest wel het leven haten,
Naar woestijnen vluchten,
Daar niet alle
Bloesemdromen rijpten?

Hier zit ik, boetseer mensen
Naar mijn gestalte.
Een geslacht op mij lijkend,
Door lijden, door huilen,
Door genieten en door blij te zijn
En jou niet te tellen,
Als ik!

Johann Wolfgang von Goethe
Vertaling / bewerking: © Lau Kanen

Titelpagina van *Die Geschöpfe des Prometheus*

Tetra Lyre © Mirjam Devriendt

wo 25.01.12 / 20.00 / Kamermuziekzaal

Prometheus geketend / Jan Michiels en Tetra Lyre

Beethovens impact als prometheïsche vernieuwer van de muziek kan moeilijk overschat worden. In dit concert van Jan Michiels en Tetra Lyre staat zijn derde symfonie centraal, die oorspronkelijk was opgedragen aan Napoleon Bonaparte. In 1942 verwijst ook Schönberg naar Napoleon, maar daarbij stelt hij de positie van autoritaire leidersfiguren in vraag.

Jan Michiels

wo 25.04.12 / 20.00 / Concertzaal Prometheus bevrijd / Jan Michiels speelt Beethoven, Debussy en Liszt

Het laatste deel van Jan Michiels' Prometheus-triptiek is ongetwijfeld ook het meest gelaagde. De verschillende gedachtelijnen uit de vorige concerten – Venetië, tragedie, angst, dood, licht, vuur, Prometheus, Prometeo ... – verenigen zich hier tot één kluwen. Hoekstenen van dit concert zijn Debussy's *Etudes* en Beethovens late *Bagatellen*.

In het Concertgebouwcafé kunt u gezellig nagenieten met cultuurliefhebbers en mogelijk ontmoet u er ook de artiesten.

WWW.CONCERTGEBOUW.BE
+32 70 22 33 02 / IN&UIT 7 ZAND 34 BRUGGE

PROVINCIE
West-Vlaanderen

BRU
GGE

FLUXYS
FEDERATION OF MUSICIANS

TRI
BUNE
TRIBUNE 11

MUZE
MUSE

Grensoverschrijdend netwerk voor
klassieke en hedendaags
klassieke muziek

DeMorgen
een open geest beleeft meer

Knack

Klara

GO
BRA

focus • wtv